

PALEOLITISCHE VONDSTEN IN GEMERT

door Jan Timmers

De oudste periode uit de prehistorie is de oude steentijd, ook wel genoemd het paleolithicum. Deze periode duurt tot het einde van de laatste ijstijd, dat is ongeveer 10.000 jaar geleden. Het paleolithicum wordt door de archeologen in drie perioden verdeeld: het oud-, het midden- en het jong-paleolithicum. Over het jong paleolithicum willen we het nu niet hebben, omdat uit deze periode nog geen vondsten uit Gemert bekend zijn. Op Esdonk werd één stukje vuursteen gevonden dat misschien uit deze periode stamt, maar dat is tot op heden de enige aanwijzing dat er ook toen mensen op het grondgebied van Gemert rondliepen. Wat de periode ervoor betreft, het oud-, en midden-paleolithicum, is Gemert echter beter vertegenwoordigd dan veel andere gemeenten in Noord Brabant. Terwijl in de directe omgeving alleen een vuistbijl uit Bakel, een vuistbijl uit Mill en een vuistbijl uit Uden bekend zijn werden tot nu toe in Gemert twee vondsten uit die tijd gevonden. De informatie over deze twee vondsten die hier besproken zullen worden werd voornamelijk ontleend aan een tweetal artikelen van Pieter Dijkstra en Anton van der Lee die de twee vondsten bestudeerd hebben(1).

De eerste vondst betreft een afslag die op 21 januari 1978 werd gevonden op de Vossenbergt te Elsendorp door de heer J. Driessens uit Venlo (figuur 1). Hoe oud het stuk precies is weten de deskundigen niet, maar toch valt er wel iets over te zeggen. Op de Vossenbergt komt een aardlaag aan de oppervlakte die ontstaan is tijdens de eerste helft van de voorlaatste ijstijd (de zogenaamde Saale-ijstijd). Dat betekent dat deze aardlaag, die door de geologen de formatie van Veghel wordt genoemd, in ieder geval ouder is dan 160.000 jaar. Omdat de vondst boven op die aardlaag werd aangetroffen is de afslag dus jonger. Aan de vondst zelf is te zien dat hij al behoorlijk lang in de grond gezeten moet hebben. De kleur van de buitenkant van de vondst is namelijk nogal veranderd door inwerking van de bodem; "Het stuk vertoont een zware patina" zeggen de deskundigen dan. Bovendien is er een in-

tense "silicaglans" aanwezig. Silicaglans is een glans die ontstaat doordat de oppervlakte van de vuursteen geoxideerd is. Zowel patina als silicaglans zijn verschijnselen die op vuursteenvondsten uit het jong-paleolithicum en latere perioden nauwelijks voorkomen, dus de vondst moet wel ouder zijn dan het jong-paleolithicum en dat wil zeggen ouder dan 30.000 jaar.

Er zijn nog meer aanwijzingen. Behalve een aantal fijne scheurtjes en krasjes die onder een microscoop goed zichtbaar zijn, werden er beschadigingen aangetroffen die het gevolg moeten zijn geweest van zogenaamde kryoturbatie. Kryoturbatie is een nogal hevige bodembeweging die kan ontstaan als de ondergrond diep bevroren is terwijl de bovenste lagen afwisselend dooien en weer bevroren. Een dergelijk verschijnsel kan alleen optreden in een ijstijd. Kortom de vondst is in ieder geval van vóór of tijdens de laatste ijstijd. Samenvattend kan gezegd worden dat het stuk gedateerd kan worden in de periode 160.000 - 30.000 jaar geleden. Het meest waarschijnlijk is dan dat het stuk is geproduceerd door een Neanderthaler, een mensensoort dat uitgestorven is maar tijdens de laatste ijstijd in Europa veelvuldig voorkwam.

De tweede vondst is ook een soort afslag. Omdat de lengte ervan veel groter is dan de breedte wordt het echter een kling genoemd (figuur 2). Het stuk werd gevonden door Peter van den Elsen in mei 1981 iets ten oosten van de Esdonkse kapel. Volgens Pieter Dijkstra is de kling vervaardigd door middel van een techniek die in het midden-Acheuléen volledig werd ontwikkeld. Het midden-Acheuléen is de naam van een bepaalde traditie bij het vervaardigen van stenen werktuigen die ongeveer 250.000 jaar geleden is ontstaan. De traditie

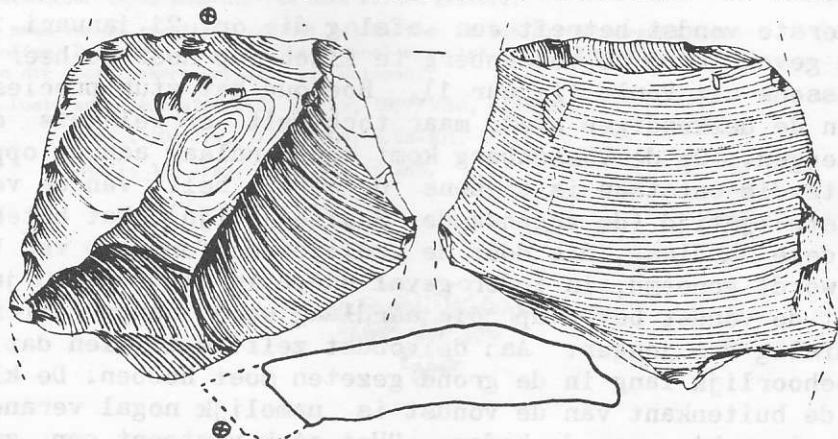

fig.1. Schets van een afslag uit Gemert (vindplaats Elsendorp), daterend van tenminste 35.000 voor Christus.

is genoemd naar de eerste vindplaats van dit soort werktuigen, namelijk St-Acheul in Noord-Frankrijk. Ook het stuk van Esdonk vertoont de sporen van een ijstijd zoals silicaglans en beschadigingen ten gevolge van kryoturbatie. Op grond echter van het soort techniek, vorm en traditie van de gebruikte vuursteenbewerking wordt aangenomen dat de ouderdom hoger is dan die van de afslag uit Elsendorp. Dijkstra denkt in eerste instantie aan de periode tussen 250.000 en 150.000 jaar geleden. Dat wil zeggen de periode die voorafging aan de ijsbedekking van Noord-Nederland tijdens de Saale ijstijd. Daarmee behoort de vondst tot de oudste vondsten tot nu toe uit heel Nederland. In ieder geval is het de oudste vondst van Gemert en is hij te bezichtigen in een van de vitrines op de Heemkamer.

NOOT:

(1) Over de afslag uit Elsendorp:

Enkele losse oud- en middenpaleolithische vondsten uit Noord-Brabant.
Pieter Dijkstra en Anton van der Lee, Brabants Heem 1979, nr. 3,
pag. 106-114.

Over de kling van Esdonk:

Midden-Acheulëen vondsten uit Noord-oost Brabant.

Pieter Dijkstra, Brabants Heem 1983, nr. 2, pag. 98-101.

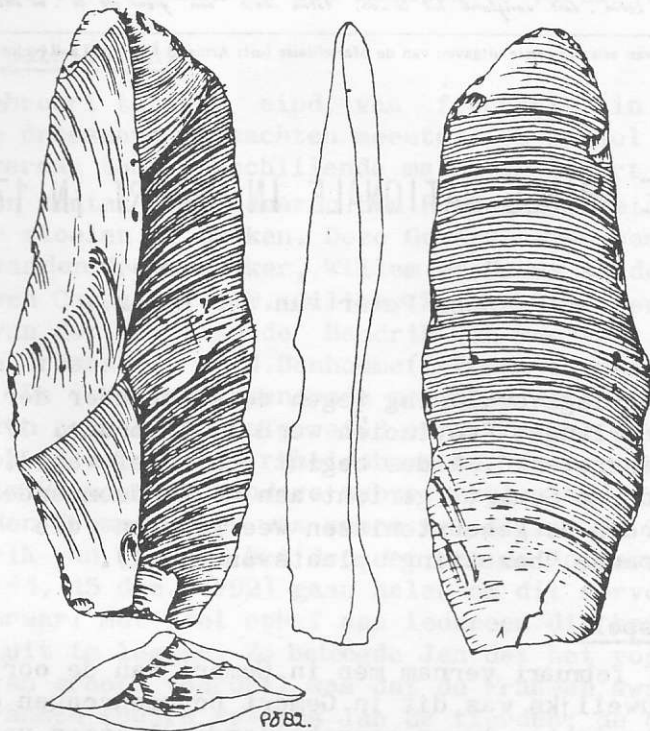

fig.2. De kling van Gemert. Schaal 1:1.